

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint
vasárnap.
Szerkesztő szállása,
hová a dolgozók, előfio-
tók, pónok, reklamatiók is
küldhetők. Ültet-és 2
pica-óra sarkán, II. sz.

SZÉPIRODALMI
S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Kiosztás: egész évet
12 frt, félre 6 frt.
Előfizetést elfogad a lap
székhelyén és kezei alatt
Gustáv Károly - hivatala:
Barátok-ter 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV.

JANUÁR 25. 1863.

4. SZÁM.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN EMLÉKE MILYEN LEGYEN?

V.

Az allegoria — példázat-kép — a valóságban, a művészetben és költészetben egyaránt gyakran előfordul. A művészetben az allegoria bizonyos fogalom személyesítését jelenti.

A jelvénytől — symbolum — mely a művészetben hasonlólag gyakran előfordul, különbözik, mert ez az általános fogalmat inkább csak jelelő mint kivívó, s külön vonatkozás nélküli jel. Midőn pedig a jelvény más alakkal egyesülten viszonyos egészszé válik, a jelvényes példázat áll elő. Így a könyv magában a tudomány jelvénye, s egy férfi kezében a tudós jelvényes példázata válik.

Némely oldalról azon elgájtás lön föl-említve a Széchenyi-emlék tárgyában tartott bizottmányi ülésben, hogy jelvények s allegoriák ékesítsék a felállítandó szobrot.

Részemről minden ilyen ékesítéseknek ellene vagyok.

Az élettelen allegoriák és symbolumok ideje nagy férfiak emléksobrain lejárt immár napjainkban, jobbadán csak a halottak országába s a sarkertekbe vonultak, mikben az élők kegyele a jószág, könyörületesség, örökkévalóság és hasonló elvont fogalmak személyesítésében az elhunytak iránti vonatkozásait, s ezek erkölcsi érvét kifejezni ohajtja.

Raueknak realisticus iránya erősb gyökeret vert és tanítványaiban jobban elterjedt, mint erről Lessing szobra Braun-

schweigban kezeskedik, semhogy az allegoriák és jelvények a műértők tetszésére számolhatnának.

Legbensőbb valóságában szintugy, mint külső alakjában fölismerhetőleg, és magából az egyéből merített művészi mozzanatban, önálló egészként állítani elő a szobor által kitüntetett egyént: ez törekvése korunknak, mely a realisticus irányt a szobrászatban magáévá tette.

Ezen törekvés az allegoriát kirekeszti köréből.

Venus Otto, a nálánál nagyobb Rubens tanítója, nagy vétket követett el a művészetéről mai nap fennálló fogalmaink ellen, midőn tanítványába az allegoria iránti előszeretetet beoltotta, midőn fennlevő bizonyosságok szerint, az allegorikai rajzok egész gyűjteményét juttatá tanítványa kezeibe. É nélkül Rubens, allegorikai képeinek hosszú sorát Medicis Mária életéből, miken katolikus egyházi méltóságok pogány istenségek mellett szerepelnek, nehezen festette, s idejét, melyet munkátlanul lefolyni nem engede, más festményekre fordította volna. Winckelmann pedig, Rubens példaadása nélkül, az allegoria által tán el nem ragadtatott volna annyira, hogy hosszú értekezéseket írjon dicsőítésére, s a művészet legroszabb korszakában, a XVIII. században élő Gran bécsei festésznek a császári könyvtár kúpjába

festett nagy allegorikai képét a festészet legmagasztosb művei közé sorolja.

Érdemes kissé körülményesben leírni ezen ábrázolást, mely a művész reformator Winckelmann dicséretét annyira kiérdemelte.

Festői hős költeménynek nevezi Gran allegoriáját, mely nem Leda tojásaival kezdődik, hanem, mint Homer kiválkép Achilles haragját énekli, úgy a művész csak a császár gondoskodását a tudományok iránt ecseteli. A császári felség értékes fejjével ellátott ülő nő alakjában jelenik meg, kinek mellén arany sziv csüng alá egy lánczról, mint jóttevő szívének jelvénye. Alatta szögmérővel, festéklappal és vassal egy nemtő ül, míg egy másik, az építésnél mutatkozó jó izlésre vonatkozólag, a három Grácia arczképével fölötte lebeg. Az általános bőkezűség, töltött erszénnyel, a főalak mellett ül, s míg ez alatt egy nemtő a római *congiariusok* *) tábláját tartja, addig háta megett a külön osztrák bőkezűség látható, megfójtott pacsirtákkal **) a köpenyében. A bőségszaruból kihulló adományokat a nemtők felfogják, hogy azokban a tudomány, művészet s a könyvtár fölépítése körül érdeme-meseket részesítsék. De hagyjuk a többi; hisz a nővé átöltöztetett császár, értékes fejlődésével s a lánczról lecsüngő arany szívvél, a felette lebegő Grácia képek, az általános s a különleges osztrák bőkezűség, megfójtott pacsirtáival, már is eléggé ki magyarázza a *compositio* értékét.

Ezekhez hasonló allegorikai izetlenségeket a szobrászat terén bizonyos Permoser Boldizsártól láttam Bécsben. Ezen művész idős kortársa volt Grannak. Olaszországban 14 évig tartózkodott, azután Berlinben és Drezdában működött sokat; alkotásai azonban mind a két helyen nagy

részben elenyésztek. Bécsben neve két műalkotásában fenn van tartva. Az egyik a Szent István dom Tyrna-kápolnájában, Jenő (Eugen) savoyai herczeg siremléke. A márvány emlék 80 mázsát nyom, s a szobrász féreg alakjában képezte önmagát, ki a rajta álló herczeg lábai alatt tekergőzik, s arcát a herczeg felé fordítja. Másik műve Permosernek a belvedere-i palota földszinti csarnokában ugyancsak Jenő herczegnek ferde felfogásu szízléstelen apotheosis-csoportozata.

Az elősorolt művek figyelmes megsejtelése elég arra: hogy az allegoria iránti előszeretetből kiábránduljunk. Winckelmann azonban ezelőtt száz évvel írta értekezését, és természetes okokból kora izlésének befolyása alatt állott. Gran és Permoser alkotásai ugyanazon időben keletkeztek, azért az allegoria iránti előszeretet nála mentségre talál; értekezése pedig akkor már csak azért is szükséges volt, hogy a nagyon elterjedt allegoriák magyarázására a kulcs ne hiányozzék.

Maga Winckelmann megkívánja az allegoriától, hogy önmagából, mellék magyarázat nélkül, érthető legyen; de épen ezen szempont is az allegoriák mellőzését javasolja; mert ki képes például okát felhozni annak, hogy miért kellett a bécsi könyvtárt megalapító császárt nőnek képezni? miért volt szükséges a lánczról lecsüngő arany sziv arra, hogy jótettekre hajlandósága kifejeztessék? Ha a művész egy elefántot képezne, előállított csoportozatában ki fogná azt a félénkség és megremülési jelvénye gyanánt venni? pedig a régiek azért, mivel az elefánt állítólag saját árnyától fél, azon fogalmak kifejezésére használták; de ha megértenők is, a nő helyettesítés, az arany sziv s az elefánt, vagy a Permoser-féle tekergőző féreg jelentését, hol van mindezekben az élet, melyet a műalkotásokon látni ohajtunk?

Az erény s ennek ellentéte a gonoszság allegoriáit, se a régiek, se pedig Winckelmann kortársai nem bírták feltalálni. Korunk művészei, úgy hiszem, hálás foglalkozással töltik idejüket, semhogy azt

*) *Congiarius* az előkelők, és főképp a császárok által a népeknek osztott jutalmat jelentette a rómaiaknál, s így a *congiariusok* a jutalomban részesülők voltak.

**) Némely írók állításakint a régi osztrák márkgrófok palczán látható sasok lád folytán pacsirtákká lettek, miket a rómaiaknak egy költött pacsirta legiojától akartak leszármaztatni, mi azonban, vizsgálódások után, alaptalan mesének tűnt ki.

Ezen magyarázatokat Winckelmann jegyzésében lehet olvasni.

ily fogalmak testesítésének megkísértésére *pazarolnák.*

Kaulbach Vilmos a monda, történelem, művészet és tudomány fogalmait, Veit Fülöp pedig Italia s Germania alakjait alkották meg allegoriában. Ezzel az allegoriának helye s köre a művészetben ki van mutatva; ez azonban távol esik attól, hogy történelmi eseményekre vonatkozó előállításoknál a megtörtént dolgok jelvények és példázatok által helyettesítenek.

Az allegoriát nem a szépnek, hanem az érthetőségnek fogalmával állítom ellentétbe, és mivel mind az, mi a széppel nem ellenkezik, a művészet körében előállítható, természetes: hogy használata a szobrászat és festészet körében nincs kizárva, csak korlátozva. Az allegoria értelmezése: hogy bizonyos fogalmat személyesít, eléggé kifejti, hogy nem tett dolgok s élő személyek, hanem csak fogalmak ábrázolásul szolgál, azért Kaulbach, Veit és mások újabb időben, a fentebbi példákban az allegoria körén túl nem terjeszkedtek. Maga Rauch a nagy Fridrik-szobor talapzatán az erő, igazság, bölcsesség és mérséklet allegoriáit készítette; de mentségül szolgál, hogy az emlékmű mintáját megalapító III. Fridrik Vilmos király az allegoriák iránt rendkívül nagy előszeretettel birt, hogy a talapzat történelmi alaksoportozatai helyett szintén példázatokot kívánt, és Rauchnak a talapzat magas domborművű történelmi alakjainak megmentése is munkájába került a legfelsőbb akarral szemben.

Daczára ennek, mivel az allegoriák Rauch irányával világos ellentétet képeznek, műtetszei a nagy Fridrik szobrán feltűnő ellenmondást nem könnyen feledik; mert végre is minden allegoria csak könnyebben vagy nehezebben érthető hieroglyph.

Azért a Széchenyi-emléken az allegoriákat mellőzzük.

VI.

Jelenkori szobrászatunk törekvését, mely legbensőbb valóságában szintugy,

mint külső alakjában fölismerhetőleg és magából az egyénből meritett művészi mozzanatban, önálló egészként állítja szem elé a szobor által kitüntetett egyént, bővebben megfejteni tartozom.

Emlékek által azon halandók örökítenek meg, kik, a mindennapiság színvonalán felül emelkedve, a nagy tömegnél magasabban állanak, vagyis oly egyének, kik a közre kiható hasznos szolgálatokat tettek, szóval történelmi egyének.

Ily halandók rendesen nyilván, a nagy közönség szemei előtt futják le életpályájukat. Ezen életpályák, magából az egyénből meritett mozzanatokban, mik művészi előállításra képesek, annál gazdagabbak, minél nagyobb volt a munkatér, mit a dicsőítendő életében elfoglalt, következésképp minél nagyszerűbb emlék állítása forog kérdésben.

Ezen művészi mozzanatok feltalálása a művész feladatai közé tartozik. Münchenben első Miksa választófejedelemnek Thorwaldsen által mintázott szobrán a művészi hatás csak azért hiányzik, mivel a művész a történelmi mozzanatot, mely a fejedelmet önálló tevékenységében feltűntetné, föl nem használta. A jól mintázott szobron mi sem jelez: hogy a katolikus Liga hatalmas fejével állunk szemben. Ellenkezőleg, ugyancsak Münchenben, a Rauch által mintázott első Miksa-féle szobron, a király azon történelmi cselekménye van megörökítve, midőn a népnek az alkotmányt adja. Fernkorn bécsi szobra pedig, mint olvasóim már tudják, Károly főherceget az asperni csata vezérének tűnteti elő.

Ha Széchenyinek eredmény dús, tevékeny életfolyamát vizsgálat alá vesszük, benne több jellemző eseményt találunk, melyek művészi előállításra alkalmasok volnának, és a miket egyenként felsorolni fölösleges. Részemről azonban élete azon nagyhatású jelenetét választanám, midőn, nemzeti nyelvünkön tartott szónoklatával, egész évi jövedelmét a magyar tudományos akadémia megalapítására felajánlja.

A honfi tettekben oly gazdag pályának csupán kezdetét jelöli ugyan e cselek-

mény, de antik-szerűleg nemes, és oly fényes, hogy a nagy honfi későbbi tettei által sem borítottak homályba, s mindezeket felül a szónoki helyzet miatt plasztikai.

Nemcsak a történeti mozzanat megválasztása, hanem az előállítandó egyén helyzetének helyes elrendezése is az emlékszóbor kellékei közé tartozik.

Ezen szempontnál ügyelni kell: hogy a helyzet jellemző s illedelmes legyen.

Az antik szobrok mutatják, hogy a régiek mindakét szempontra ügyeltek.

Nem csak az élők cselekményeiben és maguktartásában, hanem azok művészi előállításában is vannak bizonyos illemszabályok, miket az emberek minden időben megtartottak. Illedelmes magatartás s állás növeli az alak nemességét, s igen helyesnek találom azon hasonlatot, mely a külső illendőség elleni hibát a zene hamis fogásával és rossz hangjával azonosítja, a mennyiben mindakettő kellemetlen érzést szül.

A régiek illetlennek tartották volna az istenek, hősök, vagy szónokok számára készült szobrokon az alakot egymásra vetett lábszárakkal képezni. A görögök a keresztbe vetett lábszárakat puhaságjelének vették, s azért Bacchus, Páris, s a Nereidek tánczaiban és dallamaiban gyönyörködő Nereus lőn csak ily helyzetben képezve. Apolló némely szobrain, mik a játszó ifjúságot jelképezik, hasonlólag ily állást találunk.

Demosthenes szemére hányta Niobulának sebes járását, mert ezt az arcátlan-ság egy nemének vette, s a szemtelen beszédet a sebes járással azonosította. Ezen elvnel fogva a régiek a test lassu mozgását a nagylelkűség jellegéül tekintették.

Marchesi szobrának Bécsben, mely első Ferencz császárt előrehaladó állásban tünteti fel, ez állást hibául róvják fel a műitésznek.

A régi alakok nyugott helyzete továbbá nem engedte meg, hogy a hátulsó láb a nagy ujjon álljon, ezen állás táncz-mestereket erőltetést mutatna. Az előálló láb-nak ujhegyre állítása pedig, Propertius

szerint a büszkeség, Petronius szerint a szemtelenség jele, Euripides szerint pedig a Bacchansok állása volt.

Ha csak az antik izlés nemességének és szépségének annyi századon át fenálló szabályait felforgatni, s azok helyébe másokat és bizonyosan nem oly kifogástal-nokat állítani nem akarunk, nincs okunk reá, hogy az illendőségnek fentebb kijelölt elveit mellőzzük újabbkori alkotása-inknál.

A Széchenyi-szobor történelmi mozzanatára nézve fentebb tett javaslatom elfogadása által azon kérdés: mily helyzetben képeztessék Széchenyi alakja? lényegileg már meg van fejtve; mivel azonban, javallatom félretétele esetében, az alak minősége kérdés alá jöhet, nem fog ártani az állás vagy helyzet különböző lehetőségeit kissé vizsgálat alá venni.

Emlékeken a lovaglő, fekvő, ülő vagy álló helyzet lehető még, miután a járó, vagy is előrehaladó helyzet iránt észrevételemet már megtettem.

A lovag-szobor uralkodó fejedelemnek vagy hősök sajátja; s habár Széchenyi-ről életirói följegyezték, hogy hajdan vitéz katona volt, s a ló hátán nem csak helyesen ült, hanem a lovak nemesítésére írásban és tetteleg hatott, mivel mégis ezen élet-mozzanatai csak másodrendűek, véleményem szerint a lovag-szobor gróf Széchenyihez nem illő.

A másik három helyzetre nézve, az életből vett következtetés után, azt tartom: hogy a fekvő helyzet a testi tehetlenséget vagy nőies tétlen puhaságot és gondolatba elmerülést jellemzi, s minthogy a tétlenség nyilvános plasztikai mű jellemét nem képezheti, az ormó-ékesítések kivételével, melyeken a fekvő helyzet az építészeti alkotás szükséges következménye, nevezetesen emberek élő alakjait fekvő helyzetben nem fogjuk találni.

Nem emlékszem reá, hogy erőteljes, tevékeny férfit kinyújtott helyzetben mintázva szemléltem volna; ellenben a modern emlékek közt Rauch ravatalra kiterítve képezte a porosz és hannoverai elhunyt királyi házaspárakat. Így véste

ki Gayrard gróf Zichy Manó hitvesének Strachan Saroltának pesti, Bartaloni pedig Czartoryska grófnőnek firenzei siremlékeit. Így szemléltem végre kivésve a Drezdában és Firenzében látott azon antik márvány-szobrokat, melyek Agrippinát, alkalmasint nem Nero anyját, hanem Germanicusnak Pandataria szigetre száműzött nejét, mutatják.

Az ülő helyzet a többiek felülemelkedő előkelőség, vagy szobai tudós jelét képezi a nyilvános szobrokon. Így van képezve Fridrik Ágoston szász király Riettschel által Drezdában, — Miksa József bajor király Rauch által Münchenben, — Hahnemann a hasonszenvi gyógyászat megalapítója Lipcsében, — Goethe, az olasz Marchesitől márványba vésve, a majnamelletti Frankfurtban, — és Ferenczynek rossz mintázásu s primitív kivitelű Kőlesey-szobra pesti muzeumunkban.

Gróf Széchenyi, a fényes és tevékeny pálya embere, ülő szoborban nem képezhető; mert habár mint író s állam-férfitülve is sok jót alkotott; de valódi nagyságát a cselekmény s a közélet terén tett művei teszik.

Világos ezekből: hogy gr. Széchenyi, nevezetes cselekményében, mint a tett embere, csak állva képezhető, s itt azon pont-ra jutottam, hogy a nagy férfinak fentebb már előadott szónoklati mozzanatában képeztetése iránt ohajtásomat újra kifejezzem. Ezen állást gróf Széchenyi nevéhez legilöbbnek találom.

Demosthenes szerint a szónoki állásban mintázott alak az actio által szépnek látszhatik; de ha ebben hiányos, soha sem tartható szépnek. Erre szobrászainknak a mintázásnál ügyelni kell.

(Folytatjuk.)

ORMÓS ZSIGMOND.

AZ IDŐ PATAKJA.

Put az idő gyors patakja,
Bánat űzi, bú ragadja. . .
Fussatok, tűnő hullámok,
Hangosan beszélve,
S im e könyvet, im e lombot,
Mely belétek titkos omlott,
Vigyétek kimélve!

Pürtöm volt e lomb lakása,
Szívem e könyv hű forrása
S mit velők sötét enyészet,
Néma hullámaír vár,
Annyi szép nap, annyi emlék,
Most is úgy vonz, úgy emel még;
Bár nem boldogít már.

Mert utamban olykor itt-ott
Öröm nekem is virított!
Méxisz kelyhét kínálta
Szerelem, barátság,
Hogy a felbő, melyet a gond,
Arezimon tán lopva felvont,
Vig mosolyra váltsák.

Ifjú tüzzel, versenykőrben,
Fentragyogó célra törtem,
Szembeszálltam vész-viharral
Küzdelemre készen,
S mint hajós, kit sorsa üzött
Mindig azt az egy kitűszött
Szent lobogót néztem. —

Most magamban itt bolyongok,
Zord vidéken régi hangok,
Mint egy messze, messze függő
Hárfa zendülése. . .
Ismerős hang, idegen táj,
Lankad a szív, a lélek fáj
Minden zendülésre!

Gyöngy madárka, fényes szárnyal,
Mellettem nyilalva szárnyal;
De röptiben azt kiáltja:
„Csalfa szépség, csalfa!
Bájos ajka csaklalt is tesz;
Lepke volt ő, lepke is lesz
Éberem vagy alva!”